

BALIO ZIBIKO ETA ETIKOETAKO HEZIKETA

Balio zibiko eta etikoetako heziketa ezinbesteko baldintza da herritartasuna ingurune analogiko eta digitaletan aktiboki eta arduraz bizitzeko, baita ikasleen identitate pertsonala eta autonomia morala garatzeko ere. Ez dago zalantzarik bi asmo horiek elkarrekin lotuta daudela, ezinezkoa baita herritartasun demokratikoa modu aktibo eta arduratsuan gauzatzea konpromiso etiko pertsonal, aske eta sendorik —printzipio eta balio jakin batzuekin— gabe. Horregatik, beharrezkoa da balio zibiko edo etikoen heziketan etika filosofikoak bultzatzen duen moral indibidual eta kolektiboari buruzko ariketa gogoetatsu eta kritiko hori egitea.

Oro har, eta oinarrizko irakaskuntzaren amaieran ikasleen hezkuntza-helburuekin eta irteera-profilarekin bat etorritz, balio zibiko eta etikoetan hezteak berekin dakar ikasleei beren identitate pertsonalaz eta kulturalaz jabetzeko aukera ematen dieten ezagutzak, trebetasunak, jarrerak eta balioak mugiaraztea, funtsezko gai etikoei aurre egitea, eta jarrera sortzailea bultzatzea, eta aldi berean, beraien bizitzak inguruneari dagokionez duen izaera interkonektatu eta ekomendekoarekin bat etortzea. Hori guztia, bere nortasunaren eraikuntzari buruz eta gizarte aske, plural, justu eta baketsu batean bizikidetzara arautzen duten arau eta balioei buruz hausnartu ahal izateko.

Bigarren Hezkuntzako lehen mailan derrigorrez ematen den irakasgai honek Lehen Hezkuntzako Balio Etikoak eta Zibikoak irakasgaiari jarraipena ematen dio. Horregatik, Lehen Hezkuntzan bezala, Balio Zibiko eta Etikoetako Heziketa irakasgaiak funtsezko kompetentzia guztiak garatzen laguntzen du. Sarrera honetan aurrerago ikus daitekeenez, funtsezko kompetentzia guztiak, deskriptore operatiboan bidez, irakasgai horri dagokion kompetentzia espezifiko batekin edo batzuekin lotzen dira. Gure kasuan, lotura global hori gorabehera, irakasgai honekin lotura berezia duten funtsezko bi kompetentzia daude: herritartasunerako kompetentzia eta kompetentzia pertsonala, soziala eta ikasten ikastekoa; horrek funtsezko bi kompetentzia horiek garrantzi berezia hartzea eragiten du, kompetentzia espezifiko guztiekin erlazionatuz.

Arlo honek etapako gainerako arloekin duen loturari dagokionez, Balio Zibiko eta Etikoetako Heziketa lotura garrantzitsua da jorratzen diren ezagutzen artean. Gai etiko-filosofiko nagusietara hurbiltze gogoetatsu eta dialogikoak ikaskuntza-prozesu esanguratsuei eta diziplinarteko ikusmoldeari mesede egiten dien ikuspegia ematen du. Bestalde, herritartasun aktiboa eta Garapen Iraunkorreko Helburuen garapena sustatzen ditu; bertan, beste hainbat balorearen artean, etengabeko ikaskuntza barne hartzen da. Gainera, balio erantsia ematen dio horietako bakoitzari: arlo bakoitzean lantzen diren oinarrizko jakintzei buruzko hausnarketak kritikoak.

Balio Zibiko eta Etikoetako Heziketa irakasgaia lau kompetentzia espezifikoren bidez garatzen da. Kompetentzia horiek jarraitutasuna dakarte, baina baita Lehen Hezkuntzan landutakoaren sakontze- eta garapen-maila handiagoa ere. Lehenengo kompetentzia espezifikoa autoezagutzan eta autonomia moralaren garapenean zentratzen da (KPSII eta EK). Bigarrena bizikidetzako gizarte-esparrua ulertzeari eta esparru hori arautzen duten printzipio, balio eta arauetako konpromiso etikoari lotua dago (HK, KAK, KE). Hirugarrena ingurunearen iraunkortasunarekin bateragarriak diren jarrerak hartzeari buruzkoa da, eta ingurunearekiko gure elkarren mendekotasuna eta ekomendetasuna ulertzetik abiatzen da (STEAM, HK). Eta laugarrena, zeharkakoagoa eta emozioen hezkuntzara bideratua, sentsibilitatea eta afektuen kontzientzia eta kudeaketa garatzeaz arduratzen da, balio eta arazo etiko, zibiko eta ekosozialei buruzko hausnarketaren esparruan (KPSII, HK, KD). Lehen hezkuntzan bosgarren kompetentzia espezifiko bat gehitzen zen. Kompetentzia hori bigarren hezkuntzan desagertu egiten da, pentsamendu konplexuaren zimendatzea berariaz lantzen baitu. Alderdi hori etapa honetan ez da modu espezifikoan lantzen, baina ikasleen hausnarketa-prozesuetan egon behar du.

Era berean, kompetentzia espezifiko horietako bakoitza bi maila integratutan hedatzen da: bata teorikoagoa, modu labur eta sinplean irakasgaiaren kontzeptu eta gai garrantzitsuenak modu esanguratsuan ulertzea zuzenduko dena; eta bestea, bere zentraltasunagatik, ikasgelako errealitatean denbora gehiago hartzen duena, praktikoa edo instrumentala, hausnarketa kritikoaren eta argudiozko elkarrizketaren bidez bizikidetzara arautzen duten balio etiko, zibiko eta ekosozialekin bat datozen

jokabideak eta jarrerak sustatzera bideratua.

Ebaluazio-irizpideei dagokienez, hauek lau konpetentzia espezifikoetako bakoitzari zuzenean lotuta formulatzen dira, eta diagnostikorako eta hobekuntzarako tresnatzat hartu behar dira horiek eskuratzetik espero den jardun-mailari dagokionez. Ebaluazio-irizpideek konpetentzia-ikuspegi argia dute, eta ikaskuntza-prozesuei eta -produktuei erreparatu behar diete. Horretarako, hainbat ikaste-testuingurutara eta -egoeratarara egokitu daitezkeen askotariko ebaluazio-tresnak erabili behar dira.

Irakasgaiaren oinarrizko jakintzak hiru multzotan banatzen dira.

- Autoezagutza eta autonomia morala: helburua da ikasleak gonbidatzea pertsona gisa eratzten eta bereizten duen horri buruzko ikerketara, haien emozioen eta desioen kudeaketa sustatuz, baita norberaren helburuei eta motibazioei buruzko deliberazio arrazionala ere. Autodeterminazio-ariketa honek, garrantzizko gai etiko batzuei aurre egiten die, pertsona eta herritar gisa gure ekintzak bideratzen dituzten balioen, printzipioen eta arauen inguruko hausnarketaren bidez.
- Gizartea, justizia eta demokrazia: ikasleek pertsona gisa duten identitatearen erro soziala eta kulturala ulertzea da helburua, horrela, kide diren gizarte-egituren eragina aitortuz. Horretarako, ikasleek gogoeta eta elkarrizketa bidez egin behar diote aurre arau eta balio komunengatik inguruko eztabaida ideologikoari. Asimilazio hori guztia egungo zibilizazio-krisiaren gaurko arazo etikoei buruzko elkarrizketan egiaztatu behar da, baita eskolan eta eguneroko ingurunean prozedura eta balio demokratikoak txertatuz ere.
- Garapen iraunkorra eta ingurumen-etika: diziplinarteko lanaren bidez eta pentsamendu sistemikoa landuz, gure bizimoduaren eta ingurune sozial eta naturalaren arteko elkarrekintza zehazten duten elkarren mendekotasun, interkonexio eta ekomendetasuneko erlazioen oinarrizko ulermena lortu nahi da.

Bai ebaluazio-irizpideen aplikazioak, bai gainerako ikaskuntza-jarduerak metodologikoki orientatuta egon behar dute, irakasgaiak helarazi nahi dituen balioekin koherenteak izango diren printzipioen arabera. Horrela, ikasleei gonbidapena egingo zaie parte-hartze aktibo eta arrazoitua izan dezaten, beti zalantzatik abiatzen den errespetuzko eta lankidetzako elkarrizketa izan dezaten, ideiak askatasunez adieraz ditzaten, pentsamendu kritiko eta autonomoa izan dezaten, bizikidetzarako beharrezkoak diren arauak eta balioak errespetatu ditzaten, gatazkak modu baketsuan aztertu eta ebatz ditzaten, bizi-ohitura osasungarriak eta jasangarriak gara ditzaten, ikastetxean eta ingurune hurbilean ekintza sortzaileak eta eraldatzaileak proposa eta gauzatu ditzaten, Informazioaren eta komunikazioaren teknologien erabilera segurua egin dezaten, eta emozioen eta besteekiko eta ingurunearekiko harreman afektiboak kudeaketa asertiboa izan dezaten. Hau ezinbestekoa da ikasgelako jarduerak ikasleentzat esanguratsuak diren eta ikastetxearen eta bere ingurunearen bizitzan integratuta dauden ikaste-testuinguru eta -egoeretan integratzen saiatuz, horien guztien bitartez XXI. mendeko erronkekin konprometituta dagoen herritartasun kontziente, aske, arduratsu eta parte-hartzailearen garapena sustatu ahal izateko ingurune analogiko eta digitaletan.

Tokiko ikuspegiak, genero-ikuspegiak eta ikuspegi inklusiboak hezkuntza-praktikan txertatuta egon daitezten, eta beharrezkoa denean eredu artistiko, kultural, antropologiko, linguistiko edo sozialetara jotzea, kontuan izan behar ditugu aniztasuna (funtzionala, sexual-afektiboa, ekonomikoa, jatorrikoa...), genero-berdintasuna eta euskal dimentsioa, beste dimentsio kultural batzuekin alderaketan, beharrezkoa izanez gero. Adibide horiek erreferentzia izan behar dute pentsamendu kritikoa eta pentsamendu erreflexiboa, eta sormen-ekintza eraldatzailea garatzeko.

1. Norberaren nortasunari eta norberaren bizi-proiektuari buruzko gai etikoei dagokien guztia miatzea eta ikertzea, horri buruz hausnartzeko jarrera sortuz, autoezagutza sustatzeko eta planteamendu eta iritzi moralak modu autonomoan eta arrazoituan eraikitzeko.

Autoezagutzaren ariketa pentsamendu etikora bideratzen gaituen lehen eskakizunetako bat da. Eginkizun horren helburu nagusia da ikasleek, beren bizipenetik, gizakia arrazionaltasun, nahi-izate eta afektuz hornitua izatea bezala ezaugarritzen duten nolakotasun eta dimentsioez jabetzea, bere izaeraren eta beren ahalbidetzen eta baldintzatzen duten inguruabar sozial, historiko eta kulturalen arabera. Hau da, kontzientzia hartzea niaz, beren gizarteaz eta beste izaki bizidun batzuekin partekatzen duten planetaz. Gizakiaren esentziaren inguruko ikerketa horren ondorioz, sortzen da ikasleak bere buruari buruz egiten duen galdera —galdera hori erabakigarria da, zalantzarik gabe, nerabe baten garapen psikologiko, emozional eta moralerako—; eta, amaitzeko, gizabanako gisa duen rol sozialari buruz galdetzen du, betiere problematikoa den bizitza komunitarioaren eta ingurunearekiko harremanen esparruan.

Azken helburua da ikasleek askatasunez eta kritikoki, jakintza etikoaren oinarrizko kontzeptu eta prozeduren ezagutza eta erabilera egokitik abiatuta, beren bizi-proiektuaren mende dauden balio-judizioak eta beren helburu pertsonal eta profesionalak lortzen ikastea. Konpetentzia espezifiko horren ezaugarriak direla-eta, konpetentzia hori garatzeko ikasleen hizkuntza-gaitasunean arreta berezia jarri beharko da. Horretarako, arloaren komunikazio-hizkuntzaren berezko hizkuntza-egiturak, testu-egiturak eta terminologia landu beharko dira, eta, era berean, ikasleen hizkuntza-adierazpenak errespetatu, hartu, ikusarazi eta balioetsi beharko dira, hauek gaitasuna garatzen eta lortzen laguntzeko erabiliz.

Konpetentzia espezifiko hau irteera-profilaren deskriptore hauekin lotzen da: HKK2, KD1, KPSII1, HK1, HK2, HK3.

2. Ingurune analogiko eta digitaletan jardutea eta elkarreragitea, errespetuzko elkarrizketa baterako beharrezkoak diren arau eta balioekin bat etorrituz, bizikidetza baketsua, errespetuzkoa, demokratikoa eta guztion onerako modu aktiboan konprometitua sustatzeko duten garrantziaren aitortpen oinarritutik abiatuz, arau eta balio zibiko eta etikoei buruz hausnartzeko, bizitza komunitarioa arautzeko eta hainbat testuingurutan modu eraginkorrean eta justifikatuan aplikatzeko.

Arau eta balio zibiko eta etikoak kontuan hartzeak, lehenik eta behin, gure izaera historiko eta soziala aitortzea dakar, baita etikaren eta politikaren izaerari buruzko gogoeta egitea ere. Bigarrenik, aintzat hartu behar da ikasleak errespetuzko bizikidetzarako beharrezkoak diren printzipio eta balioekin konprometitutako herritarrak direla. Testuinguru sozial eta politikoaren ezagutza kritiko horrek, tokikotik globalera, ikasleengan kontzientzia egokiagoa sustatu behar du, modu aktiboan eta arduratsuan, eta kontzeptuzko eta prozedurazko tresna egokien bidez, egungo arazo etiko larrienei aurre egitera behartuta dauden herritar gisa duten eginkizunaren garrantziaz.

Herritartasun aktiboaren praktika, neurri handi batean, eskola-bizitzaren inguruan hasten da; horregatik da hain garrantzitsua arazo etikoak identifikatzea eta konpontzea, baita arau, balio eta prozedura demokratikoak ezartzea ere, ikasgelan eta ikasgelatik kanpo dauden hezkuntza-jarduera fisiko edo birtual guztietan. Elkarrizketa kooperatiboak bizikidetza egokia eraikitzeko orduan dituen onurak azpimarratu behar dira hemen, gure erreferentziazko esparru zibiko eta etikoa osatzen duten printzipio eta balioei buruzko hausnarketaren bidez. Aldi berean, funtsezkoa da sistema sozio-ekonomikoak bultzatzen dituen balioak (indibidualismoa, kontsumismo materiala, lehiakortasuna...) eta etika ekosozial berri baten balioak (kooperazioa, erantzukizuna,

berdintasuna, zaintza, jasangarritasuna...) kritikoki eta genero-ikuspegiarekin aztertzea, gure erreferentziatzeko esparru zibiko eta etikoa osatu behar duten printzipio eta balioei zor zaien errespetua aitortzeko eta pizteko.

Konpetentzia espezifikoa hau irteera-profilaren deskriptore hauekin lotzen da: HKK5, KD3, KD5, HK1, HK2, HK3, HK4, KAKK1.

3. Giza jardueren izaera interkonektatua, elkarren mendekoa eta ekomendekoa ulertzea, arazo ekosozial garrantzitsuak identifikatuz eta aztertuz, bizimodu jasangarriak lortzeko etikoki konprometitutako ohiturak eta jarrerak sustatzeko.

Planeta finitu baten mugak eta gure bizimoduek elkarren artean eta ingurunearekiko dituzten elkarren mendekotasun, ekomendetasun eta interkonexioko harreman-sistemikoak ezagutzea planetaren jasangarritasunarekiko eta zaintzarekiko konpromiso etikoaren aurreko urratsa da. Ondorioz, bizitza eta bizitzari buruzko hausnarketa giza jarduera eta eskola-jarduera ororen erdigunean jartzera behartzen du horrek.

Hurbilketa hori, alde batetik, ikasleen ingurunearen errealitate ekosozialaren azterketa kritikoa bidez egin daiteke, bukaeran, egungo erronka eta arazo ekosozialak aztertuz. Bestetik, ingurunea errespetatzeko eta zaintzeko jarrera konprometitua izateak esan nahi du ikasleek ohiturak garatu behar dituztela, eta eguneroko ekintzak edo eraldaketa ekosozialeko ekintzak proposatu eta gauzatu behar dituztela, NBEk definitutako Garapen Iraunkorreko Helburuak lortzen laguntzeko. Ekintza horien artean honako hauek daude: oinarrizko ondasun komunak hondakinen eta mugikortasunaren kudeaketa jasangarria, ingurumen-legeekiko konpromiso etiko eta zibikoa, kontsumo arduratsuen sustapena, natura-ondarearen zaintza, aniztasun etniko-kulturalaren errespetua, komunitateari zerbitzua ematea eta animalien babesa, baita tokiko errealitateak ikuspegi ekosozialek eraldatuko dituzten ekintza berritzaileen proposamena eta gauzatzea ere.

Konpetentzia espezifikoa hau irteera-profilaren deskriptore hauekin lotzen da: STEM5, KPSII2, HK1, HK2, HK3, HK4, EK1.

4. Norberaren eta ingurunearen estimu egokia erakustea, norberaren eta besteen sentimenduak eta emozioak aitortuz eta baloratuz, besteekiko eta naturarekiko jarrera enpatikoa, asertiboa, erresilientea eta arduratsua lortzeko.

Norberarekiko, besteekiko eta naturarekiko jarrera afektibo egokiak aitortzea eta adieraztea da hezkuntza emozionalaren helburu nagusia, eta hori ezinbestekoa da pertsona orekatuak eta besteekin eta haien ingurunearekin harreman asebetekak eta egokiak izateko gai diren pertsonak prestatzeko. Horretarako, ikasleek emozioen eta sentimenduen esparru konplexua behar bezala ezagutzen, interpretatzen, baloratzen eta kudeatzen hasi behar dute, genero-rolen eraginaz jabetuz, oinarrizkoenetatik konplexuenera, bai izaera positiboa dutenetatik ez dutenetara. Aintzatespen horretan, naturarekiko kontaktua eta konexioa berreskuratzea ezinbestekoak dira.

Helburua da ikasleek beren emozioak ezagutzen, ebaluatzen eta kudeatzen ikastea, baita besteekin ulertzea eta errespetatzea ere, emozioen esanahiei buruz hausnartuz, beren sorreran dauden balioak, sinesmenak eta ideiak kontuan hartuz, eta giza ekintza eta esperientzia zintzoenetako batzuei dagokienez duten eginkizuna haztatuz.

Konpetentzia espezifikoa hau irteera-profilaren deskriptore hauekin lotzen da: HKK1, KPSII1, KPSII2, KPSII3, HK1, HK3, KAKK3.

Ebaluazio-irizpideak

<p>1. konpetentzia espezifikoa</p>	<p>1.1 Norberaren eta bere dimentsio zibikoaren eta moralaren kontzeptu egokia eraikitzea, bere izaeraren eta nortasunaren dimentsio anitzak aitortuz, giza izaeraren eta gizon edo emakume izateko moduen inguruko zalantza filosofikoen, ikerketaren eta elkarrizketaren bidez.</p> <p>1.2 Autonomia moralaren maila nahikoa lortzea eta adieraztea, deliberamendu arrazionala, oinarrizko kontzeptu etikoen erabilera eta besteekiko errespetuzko elkarrizketa erabiliz, balio eta bizimodu desberdinen inguruan, baita ingurune analogiko eta digitaletan eskubide indibidual eta kolektiboekin, sareen erabilera arduratsu eta seguruarekin, mendekotasun-jokabideekin, erasoekin eta eskola-jazarpenarekin zerikusia duten arazoengatik inguruan ere.</p>
<p>2. konpetentzia espezifikoa</p>	<p>2.1 Ingurune analogiko eta digitaletan herritartasun aktiboa eta demokratikoa sustatzea, sormenezko prozedurak eta printzipio zibiko, etiko eta demokratiko esplizituak aplikatuz erabaki kolektiboak hartzean, ekintza koordinatuak planifikatzea eta arazoak konpontzea eskatzen duten talde-jardueretan errespetuz, elkarrizketa bidez eta modu eraikitzailean parte hartuta.</p> <p>2.2 Guztien ongirako konpromiso aktiboa sortzen laguntzea, ikasleengandik hurbil dauden eta gaurkotasuna duten gai etikoen inguruko jarrera aztertuz eta arrazoituz eta elkarrizketaren bidez jorratuz.</p> <p>2.3 Genero-berdintasun eraginkorraren aldeko borrokaz eta emakumeen aurkako indarkeriaren eta esplotazioaren arazoaz jabetzea, desparekotasuna, indarkeria eta genero-arrazoiengatik diskriminazioa eta sexu-orientazioa aztertuz, eta LGTBIQ+ eskubideak ezagutuz eta horiek errespetatzeko beharra aitortuz.</p> <p>2.4 Gizarte-ongizateari aktiboki laguntzea, jarrera propioa, esplizitua, informatua eta etikoki oinarritua hartuz eskubideen eta betebeharren balioari eta egokitasunari buruz, aniztasun etnokulturalarekiko errespetuari buruz eta tokiko eta munduko ondasun publikoak aintzat hartzeari buruz.</p>
<p>3. konpetentzia espezifikoa</p>	<p>3.1 Planetaren mugak eta gure bizitzaren eta ingurunearen arteko interkonexio, elkarren mendekotasun eta ekomendetasuneko harremanak ulertzea, Lurreko bizitzari eragiten dioten arazo ekosozial larrienen kausak eta ondorioak aztertuz.</p> <p>3.2 Garapen iraunkorra lortzeko etikoki konprometitutako bizimoduak sustatzea, bere kabuz eta bere ingurunean baliabideen, hondakinen eta mugikortasunaren kudeaketa jasangarrian, bidezko merkataritzan, kontsumo arduratsuan, natura-ondarearen zaintzan, aniztasun etniko-kulturalarekiko errespetuan eta animalien zaintza eta babesean engeiatuz.</p> <p>3.3 Klima-larrialdiari eta ingurumen-krisiari aurre egiteko hainbat planteamendu zientifiko, politiko eta etiko baloratzea, horiei buruzko azalpenaren eta argudio-eztabaidaren bidez.</p>
<p>4. konpetentzia espezifikoa</p>	<p>4.1 Emozioak, estimua eta norberaren eta besteen zaintza modu orekatuan kudeatzeko jarrera garatzea, norberaren emozioak modu asertiboan identifikatuz, aztertuz eta adieraziz, eta inguruko emozioak hainbat testuingurutan aitortuz eta baloratuz, sormenezko jardueren eta gai etiko eta zibikoiei buruz banaka edo elkarrizketa bidez hausnartzeko jardueren inguruan.</p>

4.2 Autoestimua beste pertsona batzuekin harmonian garatzea, emozioak, afektuak eta desioak identifikatuz, kudeatuz eta komunikatuz, besteekiko errespetuz eta enpatiaz, harreman afektibo eta afektibo-sexualek izan behar dutenaren kontzeptu egokia sortuz.

Oinarrizko jakintzak.

ZIRIBORRA

<p>A. Autoezagutza eta autonomia morala</p>
<p>Identitate pertsonala eta giza izaera. Identitatearen eraikuntzan parte hartzen duten faktoreak* Genero-estereotipoak identitatearen eraikuntzan. Autonomia eta heteronomia.</p>
<p>Zalantzan jartzea norbere burua ezagutzeko eta ezagutzeko modu gisa*. Galdera motak: galdera filosofikoa.*</p>
<p>Autoestimu pertsonala. Emozioen identifikazioa eta kudeaketa, eta horiek ingurune analogiko eta digitaletako portaera indibidual eta kolektiboetan duten eragina.* Harreman afektibo eta sexualak.</p>
<p>Erresilientzia eta emozioen egokitzapena hainbat errealitatetara. Suizidioa prebenitzeko plana.</p>
<p>Ikerketa etikoa eta arazo konplexuen ebazpena. Planteamendu kritikoa eta filosofikoa.</p>
<p>Etika eta morala. Etika gure ekintzen gidari gisa*. Etika aplikatuak. Ikerketa zientifikoaren helburuak eta muga etikoak.</p>
<p>Balioen inguruko hausnarketa: unibertsalismoa eta erlatibismo morala. Zoriontasunaren etikak, betebeharren etikak eta bertutearen etikak.</p>
<p>Arauak eta horien jatorria*. Ohitura eta konbentzio kulturalak. Arau moralak, legalak eta sozialak.</p>
<p>Desioak eta eskubideak. Borondatea eta judizio morala. Autonomia eta erantzukizuna. Askatasuna eta moralitasuna.</p>
<p>B. Gizartea, justizia eta demokrazia</p>
<p>Emakumeen eta gizonen berdintasuna*. Jokabide sexistak eta ez-sexistak. Emakumeak gizartean diskriminatzen dituzten egoerak. Erantzunkidetasuna etxeko lanetan eta zaintza-lanetan.</p>
<p>Genero-rolak eta horien agerpena gizartearen eta kulturaren esparru guztietan*. Genero-identitatea eta LGTBIQ+ eskubideak.</p>
<p>Kultura eta kulturak. Multikulturalismoa*. Gizarteratzea eta aniztasunarekiko eta identitate etniko-kulturalekiko errespetua.</p>
<p>Gizartearen izaera eta jatorria: lehia eta kooperazioa, berekoikeria eta altruismoa. Gizarte-egiturak eta kide diren taldeak.</p>
<p>Justizia. Desparekotasuna eta injustizia toki-testuinguruan eta testuinguru globalean: arrazoiak eta hobetzeko proposamenak. Bidezko merkataritza. Zergen balio soziala.</p>
<p>Legezketasuna eta legitimitatea*. Moralitasunaren eta legezketasunaren arteko gatazka. Kontzientzia-objektzioa.</p>
<p>Indarkeria eremu pertsonalean eta sozialean. Indarkeriaren ondorioak eta erreparazioa. Autodefentsa.</p>
<p>Eskubide eta betebeharrak indibidual eta kolektiboak eta adierazpen-askatasunaren inguruko eztabaida*. Umorea eta bere mugak.</p>
<p>Elkarrizketaren bertuteak eta argudiatze-arauak*. Gatazken konponketa elkarrizketaren bidez ingurune analogiko eta digitaletan.</p>

Konpromiso zibikoa eta herritarren partaidetza. Elkartegintza eta boluntarioria. Testuinguru hurbilean antolatzeak eta erabakiak hartzeak moduak*. Espazio publikoa.

C. Iraunkortasuna eta ingurumen-etika

Planetaren mugak eta giza ekintzen aztarna ekologikoa*. Klima-larrialdia. Arazo ekosozialen inguruko hainbat planteamendu etiko, zientifiko eta politiko

Bizi-ohitura iraunkorrak: baliabideen eta mugikortasunaren kudeaketa*. Kontsumo arduratsua*. Elikadura eta kontsumoa. Energia-eredu fosila eta energia berriztagarri eta garbiak.

Ingurumen-kontzientzia. Izaki bizidunak eta planeta errespetatzea, babestea eta zaintzea.

Ardura ekosozial indibiduala eta kolektiboa. Lokala eta globala. Arazo ekosozial lokal eta globalei irtenbideak.

Gaur egungo erronka eta arazo ekosozialak tokiko ingurunean eta ingurune globalean.

Ingurumen-kontzientzia. Izaki bizidunen eta planetaren errespetua, babesa eta zaintza.

Erantzukizun ekosozial indibiduala eta kolektiboa. Tokiko arazo ekosozialei eta arazo ekosozial globalei alternatibak.

ZRRRROA